

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

УДК 371.134:373.3

А.І. СОЛОГУБ

(Кривий Ріг)

ПРОБЛЕМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ

Ключові слова: особистість, свобода, самоорганізація, учні, студенти

Постановка проблеми. Надання існуванню людини вищого сенсу і духовна підтримка її в життєвих випробуваннях забезпечувалась, як свідчить історія розвитку людини, формуванням в неї цінності самого земного життя, краси природи і матеріальних форм життя, людського тіла і творінь її рук. Світ моральних цінностей людини, зазначає відомий український філософ М.І.Горлач, надзвичайно складний і різноманітний[1]. Як стверджує автор, вони висувають положення про людину як вищу цінність, тому суспільство створюється саме для неї і передбачає розвиток багатства людської природи як самоцілі. Саме з цієї причини одним із основоположних ідеалів сучасних демократичних держав є свобода людини – воля свідомо цілеспрямовано здійснювати реалізацію тих чи інших власних намірів, джерелом яких виступає об'єктивний світ. Він через призму внутрішніх умов суб'єкта (потреби, інтереси, бажання, знання) створює для людини можливість ставити різноманітні цілі, приймати будь-яке рішення, діяти так чи інакше. Але так правильно у відповідності з об'єктивною необхідністю, виявляючи волю і здібність, приймати компетентні рішення. Свобода особистості безпосередньо пов'язана з проблемою відповідальності і виявлення волі та успішності її діяльності. Сила волі як уміння і здібність вибирати цілі й приймати рішення, досягати мети, доводити діло до успішного кінця не дана людині від природи, а є результатом життєвого досвіду, виховання і самовиховання людини. Свобода особистості виражається і в потребі людини до самореалізації, а тому в умовах освітньої діяльності учня чи студента необхідно створювати відповідні умови.

Таким чином, радість і неповторність життя кожної людини забезпечується цінністю свободи творчості особистості, самостійного прийняття рішення, визначення і усвідомлення високої життєвої мети й активної творчої діяльності задля її досягнення – самоорганізації. Вона (за К.Платоновим) виявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації та плануванні діяльності, самостійності й швидкості прийняття рішень, оцінюванні наслідків праці, почутті обов'язку. Вирішення проблеми самоорганізації, на думку В.Г.Кременя та інших, – це є вирішення проблеми виховання людей, «здатних прокласти шлях... реформам, сплативши при тому... мінімальну соціальну ціну». Автори вважають її причиною незліченних жертв за нездатність знайти оптимальний шлях... «задня переходу від стану хліборобів-гречкосіїв до сучасного індустріального виробництва» [2, с.526].

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті полягає в філософському, психологічному обґрунтуванні та узагальненні результатів педагогічного експерименту по впровадженню в освітню практику педагогічної системи самоорганізації

учнів середніх і студентів вищих навчальних закладів. Постійно намагаючись підвищити ефективність освітньої діяльності учнів і студентів, що закономірно в організації навчально-виховного процесу будь-якого сучасного середнього чи вищого навчального закладу, слід передбачати творчий підхід і вільний вибір особистої системи самоорганізації учня чи студента в придбанні навчальної чи професійної компетентності. Таким чином, відсутність свободи діяльності, умов самоорганізації повинна розглядатися як причина, а недостатньо глибока самореалізація учня чи студента і його креативність – як наслідок.

Аналіз досліджень і публікацій. Як показують наші дослідження, в освітній практиці України не надається належної уваги навчанню учнів чи студентів самоорганізації, що відбивається на їх вихованості, навчальній та професійній компетентності і, в решті решт, не може не відобразитись на їх майбутній життєвій самодостатності. Як правило, вони не залучаються до розробки і оволодіння власної системи освітньої діяльності. Учнів та студентів організатори навчально-виховного процесу закладу знайомлять з розкладом занять і, в кращому разі, навчальним планом. А засіб їх успішного виконання – власна система самоорганізації в післяурочній чи післялекційній освітній діяльності, у власний вільний час, залишається поза увагою. Тому учні середніх навчальних закладів, та й студенти вищих, не виявляють достатньо розвиненої самостійності, здатності проникати в сутність проблем життєдіяльності і бачити їх, сміливо і цілеспрямовано, конструктивно і оригінально виробляти плани їх вирішення, послідовно і наполегливо досягати успішного результату. Разом з тим, їх діяльність не в достатній мірі виявляється творчою, оскільки їх мислення і дії не відрізняються чутливістю до нового, оригінальністю, гнучкістю, швидкістю – креативністю. Остання до середини ХХ століття, як стверджують відомі вітчизняні і зарубіжні психологи, була розкішшю, яку мали лише видатні діячі мистецтва, вчені, інженери, та для ХХІ століття – це необхідна умова виживання як людської цивілізації, так і достойного і духовного, і матеріального забезпечення життя кожної людини і її успішної професійної діяльності.

Незважаючи на високу актуальність самоорганізації учнів і студентів, наукових публікацій з даної проблеми вкрай недостатньо. Тим більше, що освітяни в практичній діяльності фактично створюють штучні перешкоди реалізації наданню умов свободи діяльності та самоорганізації учнів чи студентів. Наші дослідження показують, що це зумовлено орієнтацією педагогів на засади когнітивної парадигми, метою якої є забезпечення знань, вмінь та навичок учнів з будь-яких предметів. Реалізація ж ідеї становища людини як вищої цінності і свободи особистості зумовлює переорієнтацію педагогів на засади креативно-педагогічної парадигми, яка передбачає як мету творчу (креативну) особистість. У зв'язку з цим учителі і викладачі в навчально-виховному процесі повинні не стільки бути заклопотанні знаннями тонкощів фактичного матеріалу і передачі його учням чи студентам, як того, щоб включити їх в самостійне оволодіння. Саме з цієї причини не тільки актуальним, але й у край важливим є якомога швидше оволодіння кредитно-трансферною системою навчання студентів вищих навчальних закладів, що відповідає Болонській угоді. В свою чергу, вчителі середніх навчальних закладів, на нашу думку, повинні відмовитись від домінуючого застосування пояснювально-ілюстративного методу навчання і відповідної йому типології уроків: вивчення нового матеріалу, його узагальнення, перевірка знань, умінь, навичок тощо. В таких умовах учень і студент як об'єкт педагогічного впливу позбавляється свободи вибору, творчої діяльності. Саме з цієї причини вони знімають із себе відповідальність за результати особистої діяльності і вчать тільки під тиском чи страхом. Виняток

складають лише учні і студенти, які мають надзвичайно виражений пізнавальний інтерес або ті, які, захищаючись від педагогічного пресингу, виробляючи власну систему самоорганізації, діють на свій розсуд.

Виклад основного матеріалу. У період з 1990 по 2007 рік ми здійснили розробку педагогічної системи навчання самоорганізації учнів середніх навчальних закладів (технологій самотворення особистості), а починаючи з 2004 року, експериментально впровадили її в освітню практику в навчальних закладах України. У зв'язку з цим нами видано посібник «Особистий щоденник дослідника», що одержав дозвіл Міністерства освіти і науки в Україні на застосування в середніх навчальних закладах [3]. А в 2008 році нами видано посібник «Особистий проект студента», який, як і перший, передбачає включення студентів у розробку і оволодіння власною системою самоорганізації.

Структура посібників включає чотири основні складові: самоменеджмент, самомоніторинг, самоосвіта і особисте життя. З метою включення в розробку особистої системи самоорганізації освітньої діяльності як учнів, так і студентів, ми передбачаємо теоретичне оволодіння ними основами самоменеджменту і на його основі – оволодіння технікою стратегічного самопрограмування, щоденного самопланування, саморегуляції діяльності. Навчання і самоорганізація самомоніторингу учнів і студентів полягає в оволодінні методами і прийомами самоспостереження, самоконтролю, самообліку та самоаналізу результатів освітньої власної діяльності. Самоменеджмент учня чи студента слугує розробці власної системи самоосвіти, яка передбачає їх участь у навчальних заняттях і виховних заходах згідно розкладу, консультаціях, самостійній роботі в бібліотеці, вдома. Вона, як правило, націлюється вчителями чи викладачами таким чином, щоб учень чи студент не тільки успішно оволодівав тими чи іншими предметами чи дисциплінами, але й створював засади успішного виконання дослідницьких конкурсних, курсових, дипломних завдань, проектів, наукових робіт тощо. Вся педагогічна робота з учнем і студентом націлена на те, щоб формувати в них дослідницьку позицію і дослідницький стиль і систему діяльності. У зв'язку з цим учителі та викладачі всіляко розвивають пізнавальний інтерес до науки, тих чи інших наукових проблем і науково-популярної та наукової літератури та повагу до науковців. Години спілкування в середніх навчальних закладах з вихователями та кураторами груп у вищих навчальних закладах обов'язково присвячуються обґрунтуванню необхідності розробки особистої системи самоорганізації кожним учнем чи студентом, пояснюються тонкощі ведення щоденних записів у посібниках. При цьому вони націлюються не тільки на плідну освітню, а й на громадську діяльність і різноманітне, цікаве особисте життя – відвідування виставок, театру, музеїв, туристичних мандрівок, спортивні змагання тощо. У процесі педагогічного дослідження нами застосовані методи анкетування, спостереження, інтерв'ювання та аналіз ділової документації.

Аналіз апробації посібника «Особистого щоденника дослідника» в 25 середніх навчальних закладах 10 областей України показав неготовність педагогів, а тому й учнів, до достатньо ефективного втілення ідеї самоорганізації освітньої діяльності. Як перші, так і другі орієнтуються на створенні в свідомості, але не занотовані будь-де і не чітко сформульовані, плани, а тому їх освітня діяльність, окрім участі в заняттях згідно розкладу, носить переважно стихійний характер. Такий безсистемний підхід пояснюється недостатньою усвідомленістю педагогами філософії гуманістичної освіти, відсутністю в них достатніх знань з теорії менеджменту і самоменеджменту, наукової організації праці, валеології тощо.

При організації дослідження у вищому навчальному закладі з застосуванням посібника «Особистий проект студента» на базі Криворізького факультету Національної металургійної Академії України ми однією з важливих проблем визначили готовність професорсько-викладацького складу. Адже значна кількість викладачів вважає, що розробка системи самоорганізації студента – це лише його проблема, і вся діяльність повинна бути зорієнтована на виконання ним розкладу занять.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У результаті аналізу філософських та психологічних засад ми сформулювали висновок щодо самоорганізації особистості людини. Це є засіб усвідомлення високої життєвої мети, активної творчої діяльності задля її досягнення, потреби в свободі творчості, програмування й планування діяльності, самостійного швидкого цілеспрямованого прийняття рішення, оцінюванні наслідків праці і виконання обов'язку.

Педагогічні дослідження з проблеми самоорганізації учнів середніх навчальних закладів України показали недостатню готовність як педагогів, так і учнів до впровадження даної системи в освітню практику.

У визначенні перспектив розвитку України у ХХІ столітті важливе значення має широке і науково обґрунтоване включення учнівської і студентської молоді в самоорганізацію особистої освітньої діяльності як засобу становлення відповідального громадянина і креативної та духовно багатой особистості.

Дослідження з даної проблеми є надзвичайно актуальними у впровадженні в систему освіти ідей Болонської угоди, а тому ми маємо намір продовжувати педагогічний експеримент з упровадження системи самоорганізації учнів і студентів. У зв'язку з цим вважаємо доцільним вдосконалення змісту відповідних посібників.

Література

1. Горлач М.І. Вибране: У 3 т. / М.І. Горлач. – Харків: Факт, 2003.– Т. 1. Смысл життя. – 2003. – 621 с.
2. Кремень В.Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. – К.: «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.
3. Сологуб А.І. Особистий щоденник дослідника / А.І. Сологуб. – Кривий Ріг.: Вид. «Куба», 2002. – 108 с.

*А.І. Сологуб
(Кривой Рог)*

ПРОБЛЕМЫ САМООРГАНИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКОВ И СТУДЕНТОВ

В статье представлены результаты длительного педагогического эксперимента, направленного на исследования возможностей самоорганизации личности человека в условиях учебно-воспитательного процесса высших и средних учебных заведений.

Ключевые слова: личность, свобода, самоорганизация, ученики, студенты

A.I. Sologub

PROBLEMS OF PERSONAL SELF-ORGANIZING OF PUPILS AND STUDENTS

In the article the author determines the problems of pupils' and students' self-organizing in the process of education. The author analyses the main ways of accomplishment of self-organizing and gives some practical pieces of advice for it.

Key words: self-organizing, process of education, self-control, time-planning